

**СТАНОВЛЕННЯ ПАРТІЙНОЇ МОНОПОЛІЇ
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ОБ'ЄДНАННЯ**

У 1938 р. порівняно із партійним розвитком 20 – 30-х рр., викристалізувалися два партійно-політичні напрямки партій, які дотримувалися різних національно-політичних орієнтацій, — українофільський та русофільський. Оскільки свою діяльність вони корегували у складі представницьких об'єднань, якими виступили Перша Руська (Українська) Центральна Народна Рада (ПР(У)ЦНР) й Центральна Руська Народна Рада (русофільська), то їх роль як самостійних партійних організацій (принаймні проукраїнських) почала поступово послаблюватися. Вплив на політичне життя краю мали у той час тільки згадані Народні Ради.

Опинившись перед загрозою політичної анархії, викликані як кризою внутріполітичного життя в Чехословацькій Республіці, активізацією словацького автономізму, так і небезпечною для держави зовнішньополітичною ситуацією, представники політичних сил краю зуміли порозумітися в основних важелях тогочасної політики і знайшли компроміс щодо становлення першого автономного уряду Підкарпатської Русі [3, арк.12]. У цей час усі політичні партії, що діяли як самостійні організаційні одиниці, продовжували існувати і дотримувалися своїх програмних завдань [2, арк.24 – 32]. З приходом до влади другого автономного уряду на чолі з лідером проукраїнської орієнтації А.Волошином було взято курс на дотримання “найбільшої терпеливості в мовних і партійних боротьбах” [10, 1938, 27 жовтня]. Щоб запобігти вибуху політичної анархії, уряд Чехословаччини того ж дня погодився із пропозицією українських політиків, зокрема Ю.Ревая, офіційно припинити діяльність усіх політичних партій краю. Єдиною правомірною політичною організацією тут стала ПР(У)ЦНР [13, 40]. Однак формально політичні партії існували й надалі. Винятком може бути крайовий осередок КПЧ, яку офіційно оголосили поза законом [10, 1938, 27 жовтня]. Проте, наступне розпорядження вже офіційно вводилося в життя. 29 жовтня 1938 р. було видано декрет про припинення діяльності всіх політичних партій, що діяли до цього часу на території Підкарпатської Русі [10, 1938, 30 жовтня]. Закриття політичних партій було здійснено, вважаємо, у вдалий момент, тому, що саме в цей час партійність вже втратила своє суспільно-організаційне значення і перетворилася на “анархічного чинника”. Партійні апарати довели неспроможність, а, можливо, й небажання принципово ставитися до вирішення суспільних проблем тогочасності [10, 1938, 30 жовтня]. Потрібно підкреслити, що схвально поставилися до заборони діяльності партій передусім представники проукраїнської орієнтації. 31 жовтня 1938 р. влада видала розпорядження про припинення діяльності низки партійних друкованих органів, серед яких найбільш антиукраїнськими були “Русская Правда”, “Нашъ Путь”, “Русській Вїстник” [10, 1938, 30 жовтня].

Незважаючи на це, партії продовжували хоч і не так активно, як раніше, проводити свою політичну діяльність. Але враховуючи їх безпорадність у тогочасних політичних умовах, можемо припустити, що вони почали вимирати “природною смертю” і лише найстійкіші утримувалися на поверхні політичної історії аж до 23 грудня 1938 р., коли празька влада видала повторне розпорядження про заборону всіх партій [20, 123].

Автономний уряд, вбачаючи небезпеку в діяльності неукраїнських політичних партій після Віденського арбітражу 2 листопада 1938 р., намагався не допустити створення русофільських об'єднань у будь-якому їх виявленні. Підтвердженням цьому,

може слугувати документ звернення прем'єр-міністра краю й лідера українських політичних сил А.Волошина до віце-губернатора О.Бескида 15 листопада 1938 р. [12, 304]. Поштовхом до такого радикального кроку стала недовіра неукраїнських політиків до автономного уряду А.Волошина, які намагалися використати свої інтереси у розбудові автономії і противилися веденню односторонньої національної політики його керівництвом. Безперечно, з огляду на двадцятирічні традиції багатопартійної системи в Чехословацькій Республіці, це мало вигляд грубого порушення політичних прав і свобод гарантованих конституцією. З іншого боку, в умовах концентрованої влади та політично виправданої ліквідації багатопартійності можна було спрямувати всі політичні сили на вирішення головного завдання тогочасності, а саме — на утвердження автономії краю і стабілізацію суспільно-політичної обстановки.

Подальші події показали, що проукраїнський уряд А.Волошина віддав у жертву демократичність багатопартійної системи, пояснюючи це як вимушений політичний крок в тогочасних умовах [6, арк.4]. Після заборони діяльності всіх політичних організацій ПР(У)ЦНР, у складі якої згуртувалися партії української орієнтації, монополізувала політичне життя краю.

Проте політичні події кінця 1938 – початку 1939 рр. показали цілий спектр державно-правових моментів, які неоднозначно трактували політико-партійний розвиток і йшли всупереч ще фактично діючої конституційної основи Чехословаччини. 12 січня 1939 р., коли стало відомо, що вибори до крайового Союму відбудуться через місяць, було ще раз оголошено про розпуск всіх політичних партій, в тому числі й українських [21, 267 – 268]. Це було зроблено для того, щоб зрозуміти реальну ситуацію на політичній арені краю після впровадження автономії і спокійно підійти до передвиборчої кампанії [20, 122]. Тоді ж з'явилось доповнення розпорядження уряду від 23 грудня 1938 р. про політичні партії, а 16 і 30 січня 1939 р. це рішення було черговий раз підтвержене [21, 267 – 268]. Але дане положення стосувалося тільки тих політичних партій, які діяли після поділу Віденського арбітражу. А 27 лютого побачило світ чергове “Розпорядження Президії уряду Карпатської України про доповнення розпорядження про політичні партії” [4, арк. 1 – 2]. Як бачимо, кількість урядових положень, які стосувалися політичних партій, була досить великою, що у свою чергу вказує на актуальність проблеми у той час. Крім цього, очевидною є й неоднозначна реакція населення щодо суспільно-політичних змін, впроваджуваних автономним урядом, чеська та проугорська агітації тощо [5, арк.13 – 16].

Так чи інакше, із середини січня почалася організаційна робота по створенню нової національно-української партії, яка б включала у себе всі розрізнені до того часу політичні організації. Над цим працювали всі активні громадсько-політичні діячі, які входили до керівних органів проукраїнських товариств і партій — Християнсько-Народної Партії, Української Селянської Партії, філій Чехословацької Соціал-Демократичної й Аграрної партій [20, 122]. Велику допомогу надали і безпартійні, які прихильно ставилися до національно-визвольного руху українців у краї. Упродовж тижня було проведено кілька попередніх засідань, розроблявся статут партії, її програма. Наслідком спільної роботи 18 – 20 січня 1939 р. стало створення єдиної української політичної партії — Українське Національне Об'єднання (УНО). 19 січня 1939 р. чехословацький уряд отримав офіційне повідомлення про затвердження статуту і програми партії. Наступного дня було видано розпорядження за №653/39 про дозвіл створення партії УНО, що означало право на її легітимивну діяльність [1, арк.1 – 2]. Тоді ж оголосили про участь УНО у виборах до Союму. Одним із результатів виникнення партії УНО стало, без сумніву, порозуміння колишніх керівників і членів різних партій українського спрямування в необхідності виступу спільними силами на виборах і вироблення єдиного кандидатського списку.

24 січня 1939 р. на установчих зборах партії УНО було обрано керівництво організації, сформовано його головний провід [16, 140]. Головував на зібранні прем'єр-міністр і голова Української Центральної Народної Ради А.Волошин, який виголосив промову [10, 1939, 26 січня]. Після цього було обрано голову партії УНО, яким став Ф.Ревай. Заступником голови обрали М.Тулика, а генеральним секретарем — А.Ворона. До складу керівного органу також увійшли: секретар І.Рогач, редактор В.Гренджа-Донський, референт пропаганди В.Комаринський, контролери М.Бабота і М.Бандусяк. Крім того, безпосередніми членами проводу партії УНО стали: А.Штефан, М.Бращайко, І.Невицька, С.Росоха, Ю.Пазуханич, М.Долинай, С.Клочурак, В.Лар, Д.Німчук, М.Марущак, Д.Попович, І.Климуш, М.Гупаловський [1, арк.4]. Почесним головою УНО був і А.Волошин [16, 205]. Крайовий секретаріат, головний провід партії розташувався у місті Хуст, а офіційним друкованим органом організації проголосили газету “Нова Свобода”, редагування якої доручили В.Гренджі-Донському [44, 1939, 26 січня].

Поява на політичній арені партії УНО викликала швидку реакцію у місцевого населення. У перші два дні після створення партії до її рядів залучилося близько п'яти тисяч чоловік [16, 141]. Радянський історик Б.Співак вказує на існування за цей час „200 „низових осередків” УНО” [19, 276]. Прихильне ставлення до партії визначалося ще й тим, що до майбутнього кандидатського листа від УНО могли ввійти й представники національних меншин, які проживали у краї (чехи, румуни, німці). Деякі місцеві угорці, хоча й не внесли жодного кандидата до виборчого списку, все ж голосували за представників цієї партії [18, 30]. Позитивно вплинув на позицію населення щодо УНО і той факт, що об'єднавши партійні інтереси християнських народників, селян-робітників (УСП), аграрників і соціал-демократів, партія об'єднала і представників різних соціальних верств, які з надією чекали від них заступництва. Цим самим лідери УНО намагалися й виправити непорозуміння, які виникли після ліквідації всіх партій.

Програма партії УНО досить суттєво відрізнялася від інших програмних документів партій, що діяли в Закарпатті до її створення. Складається враження, що це — програма побудови держави або програма першочергових дій уряду. З іншого боку, платформа єдиної проурядової партії повинна була виражати спільну ідею домінуючої влади у майбутній державі. У цьому, на нашу думку, полягала основна своєрідність програмних положень УНО. Вони друкувалися в партійній пресі як настанови та пропозиції щодо “правильного” життя пересічного громадянина і вірного підданого своєї національної країни. В основі програмних розділів були поняття “нація”, “українська національна спільнота”, “відповідальність та дієва жертвенність членів” [18, 26 – 28]. Широко вживане гасло “Україна — понад усе!” пронизане бажанням створити міцне національно-українське суспільство. Взагалі зміст програмних положень партії УНО вперше в політичній історії краю мав різко видозмінений вигляд і ні за своєю структурою, ні за формою не був схожим на програмні документи всіх інших політичних організацій краю.

У розділі “Лицарські чесноти нації” говорилося про виховання молодого покоління [18, 26]. Безперечно, увага до становлення фізично і морально здорової молоді заслуговує на повагу, однак у розумних і толерантних рамках по відношенню до інших національностей. Звідси також дізнаємося, що напіввійськова організація “Січ” фактично виступає партійною дочірньою молодіжною організацією. У розділі “Реєміграція синів нашої землі” прослідковується невпинне бажання об'єднати всіх українців у межах однієї держави, прагнення повернути представників своєї нації в лоно Батьківщини [18, 26]. У поданому зверненні саме Карпатська Україна виступає об'єднуючим ядром всіх українських земель та їхнього населення. Важливий акцент

робився на духовному вихованні нації [18, 26 – 27]. Всі основоположні тези базувалися на позиціях “міцного” ідеологічного націоналізму. Відчувалася традиційна для його радикальної частини зверхність над представниками інших національностей, наприклад, у гуманітарній сфері зайнятості: “Учителями нації, журналістами, письменниками, митцями та творцями духових цінностей нації, можуть стати лиш українці по крові та по походженні, моральні якості яких перед українською спільнотою будуть неоспоримі” [18, 27]. Таке ставлення не могло сприяти дружньому співжиттю з національними меншинами в краї. Воно виправдовувалося тільки тогочасною політичною ситуацією, насамперед недовірою до інших національностей як державотворчих чинників і, мабуть, помстою за подібне ставлення до закарпатських українців упродовж попередніх двадцяти років. Документальні матеріали підкріплювалися й дієвими справами, як наприклад заборонаю створення національних рад, які виступали репрезентативними об’єднаннями національних меншин [12, 309 – 310]. З таких передумов виходить і позиція про абсолютну політичну, етичну, національну та господарську єдність українського населення. А з’єднуючим ланцюгом цієї єдності і повинна була виступити партія УНО, де кожний її член відповідатиме за свої вчинки [18, 28].

Взагалі український націоналізм УНО без приховування симпатизував німецькому націоналізмові, обрав його за приклад. За зразок були взяті й монополізація політичної влади, яка здавалася найдосконалішим виходом із тої ситуації, розбудова однонаціональної партійної проурядової організації, прийняття ідеології фюрерства (принаймні у партії). У газеті “Нова Свобода” читаємо: “У нас ще не з’явився ні український Муссоліні, ні український Гітлер” [10, 1939, 24 лютого]. Така позиція носила відносно виправданий характер, а її схилення перед Німеччиною впливало із зовнішньополітичної ситуації на європейському континенті. Із цим пов’язане і наступне. Як уже зазначалося, всі політичні партії раніше були заборонені, а створення нових організацій підлягало суровому контролю. Утворення єдиної продержавної партії УНО і наявність її членів серед уряду визначало і державницьку позицію правління, яка базувалася на авторитаризмі і націоналізмі, навіть незважаючи на демократичний зміст проголошеного документу: “УНО вибере таку форму правління, яка найбільше відповідатиме інтересам української національної спільноти та стремлінням українського народу по всіх виявах свого національного, політичного, культурного і соціального життя” [18, 28]. Співпраця уряду і партії була настільки своєрідною, що інколи важко було зрозуміти, який інститут стоїть вище [17].

У цілому можемо сказати, що політична програма партії занадто заідеологізована, базувалася виключно на позиції українського націоналізму, до чого, об’єктивно кажучи, місцеве населення не було ще готове. Вихованому в демократичному суспільстві Чехословацької Республіки населенню, різка переміна в суспільно-політичному житті могла принести негативні наслідки. З іншого боку, лідери партії пішли найрадикальнішим шляхом внаслідок внутрішніх та зовнішніх кризових обставин і таким чином намагалися призупинити політичний хаос у краї. Тому цей шлях був обраний як прийнятний в тогочасних умовах і мав вирішити два основні завдання. По-перше — згуртувати і об’єднати всі національно-українські політичні й культурні сили та єдиним фронтом виступити на захист своїх завоювань. По-друге, не давати можливості організувати потужну опозицію, яка б звела нанівець всі намагання українського об’єднання створити передумови побудови повної автономії Закарпаття. На становлення націоналістичної ідеології проводу УНО певний вплив мали і зв’язки з Організацією Українських Націоналістів (ОУН) [15, 286]. Не останню роль у формуванні національно-української політичної монополії в кінці 1938 — на початку 1939 рр. відіграли зв’язки та морально-матеріальна підтримка заокеанської української

діаспори. Вона плідно підтримувала автономний уряд, партію УНО і напіввійськову Організацію Народної Оборони “Карпатська Січ” (ОНОКС) [14, 179 – 184]. Отримували закарпатці допомогу й від інших еміграційних організацій.

Першим “бойовим хрещенням” політичної партії стала підготовка та участь у виборах до крайового Союму, де було подано єдиний кандидатський список від партії УНО [8, арк. 1]. Іншими словами, передвиборча кампанія проходила в умовах однопартійності, що мало свої особливості й порушувало законодавчу основу демократичності Чехословацької Республіки. Адже контроль за проведенням виборів покладался на тих, кого так чи інакше будуть обирати до Союму. Серед 32 кандидатів по десять представляли колишні ХНП і ЧСДП, сім — колишню Аграрну партію, двоє — “націоналістичну молодь” і троє — національні меншини краю. Проте зараз вони виступали як члени єдиної новоствореної партії [11, 172]. Той факт, що до єдиного списку кандидатів у більшості ввійшли члени УНО, говорить про те, що до його складання були причетні саме керівники цієї організації. Потужно працювала й пропаганда [6, арк. 1 – 5]. Провід партії УНО проводив постійні наради з членами організації, членами уряду й представниками регіонів. Такі наради відбувалися майже щоденно, і чим скоріше наближалися вибори до Союму, тим довгими за часом вони були. Так само, майже кожного дня, відбувалися зустрічі з виборцями в різних куточках Карпатської України. Для прикладу наведемо замітку в “Новій Свободі”, яка анонсувала “Публічні політичні збори”, заплановані на 5 лютого 1939 р. Тут вказувалося місце проведення, година та ім’я головуючого (виступаючого) на зустрічі. На 5 лютого таких зібрань було заплановано аж 54 [10, 1939, 3 лютого]. За даними секретаря партії УНО А.Ворона, в “останній перед виборами тиждень генеральним секретаріатом УНО було влаштовано 98 публічних зборів, в останній день перед виборами — 64 збори” [10, 1939, 17 лютого].

Докладені урядом зусилля, спрямовані на необхідність перемоги УНО, були винагороджені позитивним результатом. Із усіх голосуючих, які становили 92,5 відсотка населення, 92,4 відсотка віддали свої голоси на підтримку УНО [7, арк. 10 – 23]. Такі результати були очікувані з огляду на проведену агітацію, афішну пропаганду, публічні зібрання та ін. “Молодий партійний апарат УНО блискучо здав свій іспит, але здали іспит і преса, і “Січ”, а особливо наша свідомо інтелігенція”, — згадував очевидець [16, 177]. Однак успіх УНО, в деякій мірі прогнозовано, недодав спокою чехословацьким урядовцям, які всілякими способами намагалися нагадувати “хто в домі хазяїн”. Першою жертвою чеської влади став Ю.Ревая, якого звільнили з посади міністра Карпатської України. Після цього, 6 березня 1939 р. було скликано чергову нараду проводу УНО з представниками ПР(У)ЦНР, які висловили свій протест проти його усунення [16, 200 – 201]. УНО опублікувала заяву, в якій виступило проти будь-якої реконструкції уряду Карпатської України. У відповідь чеська цензура “вибілила” черговий номер партійної газети “Нова Свобода”. 8 березня 1939 р., на засіданні УНО було порушено питання про зазіхання Праги на права і здобуті свободи краю. В таких умовах було запропоновано, “щоб Союм скликав голова Української Національної Ради, нашого найвищого політичного форуму...” [16, 201].

Втручання чеської державної влади у внутрішні справи Карпатської України набувало все більш рішучого характеру. У відповідь на це провід УНО протестував. Розуміючи свою безпорадність і невідступність проводу партії від своїх позицій, Прага пішла на досить радикальне рішення. Оскільки питання скликання крайового Союму було першочерговим, то чехи запропонували вирішити це питання за умови, що Ф.Ревая буде позбавлений посади голови партії: “Поки прем’єр Волошин не відкличе Федора Ревая, до того часу президент Федерації Сейму не скличе” [16, 203]. Також пропонувалося призначити на посаду голови УНО більш “поступливого”

Ю.Перевузника. Його кандидатуру підтримували урядовці в Празі й міністр С.Клочурак, з яким він був близько знайомий по співпраці в Аграрній партії [16, 203].

Опинившись перед фактом обмеженого вибору та через те, що Ф.Ревай відмовився залишити посаду голови партії УНО добровільно, А.Волошин як уповноважена особа своїм декретом звільнив його із займаної посади. При цьому було акцентовано увагу на "повному узнанні його заслуг" [16, 205]. Фактично Ф.Ревай став жертвою політичної змови, сліди якої вели із Праги. Декрет про звільнення голови УНО на нараді зачитав секретар прем'єра і УНО І.Рогач [16, 205]. Уряд автономії не стільки не хотів ризикувати, скільки не міг собі це дозволити в таких політичних умовах.

Новим керівником УНО став судовий радник і державний секретар Ю.Перевузнник [16, 205]. Новообраний голова партії був більш поміркований у своїх поглядах і підтримував політику А.Волошина щодо лояльності до чехословацької влади. У його поглядах не було "сліпого" радикалізму, яким були "наділені" деякі члени проводу УНО. Цим самим він влаштовував і центральну державну владу.

Уже наступного дня голова партії Ю.Перевузнник дав розпорядження редагувати офіційний друкований орган організації "Нова Свобода" в більш поміркованому дусі, не виступаючи з різкою, необдуманною критикою проти празької влади, як це було до цього часу, щоб не дати приводу чеській цензурі ліквідувати єдину політичну партійну й урядову газету краю [16, 206]. Таким чином, зміна політичного керівництва партії автоматично вплинула на ведення політики УНО. Радикальна націоналістична позиція із присмаком екстремізму по відношенню до представників інших національностей (останнім часом все більше поширювалися античехословацькі настрої) змінилася ліберальною політикою, яка виражалася в лояльному ставленні до чехословацької влади і йшла в ногу з політикою автономного уряду А.Волошина. Наголосимо ще раз, що до цього спричинилися перш за все зовнішньополітичні чинники.

Однак зміна керівництва партії УНО мала й інший — внутрішньополітичний чинник. Його ядром були розходження у питанні ведення політики Карпатської України в тих умовах. Якщо автономний уряд на чолі з А.Волошином постійно підкреслював архіважливність союзу з Чехословаччиною і доцільно проводив необхідну для тодішнього розвитку краю політику лояльності, то частина членів проводу партії УНО вбачали в цьому "приховану" непатріотичність, схиляння перед старшим братом і вимагала проведення більш жорсткої політики по відношенню до Праги.

14 березня 1939 р. на спільну нараду зібралися члени уряду, Української Народної Ради, послы Сойму і провід партії УНО [16, 235 – 236]. Після цього прем'єр-міністр А.Волошин проголосив самостійність і суверенність Карпатської України [16, 236], що мало велику історичну вагу для становлення молоді Карпато-Української держави [16, 243 – 260].

В умовах розпочатої угорцями агресії проти населення краю і швидкоплинного перебігу подій політичне життя уряду і провідної партії УНО було паралізоване. Політичне керівництво було неспроможне мобілізувати свій партійний апарат для необхідного опору. У таких умовах, коли багато провідних і рядових діячів УНО опинилися перед фактом фізичного знищення, про діяльність партії в краї не могло бути й мови. Із загибеллю Карпатської України перестала існувати й єдина національна українська політична партія УНО. В цілому ж, політика ліквідації багатопартійної системи в Закарпатті у 1938 р. з огляду на політичну ситуацію в автономії була, вважаємо, цілком виправданою, так само, як і становлення політичної монополії в особі партії УНО в 1939 р.

Характеризуючи згаданий період, треба відмітити і те, що він був насичений боротьбою між русофільськими організаціями та партіями української орієнтації на всіх суспільно-політичних "фронтах". Одноставно вони також виступали проти

зазіхань на територію краю з боку Угорщини і Польщі, посиленої чехізації та русифікації, відстоювали автономні політичні, економічні і культурні права та свободи місцевих жителів. Важливим і, мабуть, пріоритетним питанням було доведення до свідомості населення об'єктивної спільності українців Закарпаття із українським народом по той бік Карпат. Більш послідовно у своїй політично-національній позиції була ХНП, яка витримала випробування часом і стала своєрідним ядром проукраїнських політичних сил. Після припинення своєї діяльності (жовтень 1938 р.) її члени й надалі продовжували відстоювати проукраїнську орієнтацію автономії, а в 1939 р. влилися в ряди УНО. Пройдені етапи становлення і розвитку проукраїнських політичних партій Закарпаття засвідчили й те, що їхня національна спрямованість не була штучною і не піддавалася видозмінюванню. З перших років діяльності, хоча і в своєрідній формі, партії відстоювали ідею єдності всього українського народу, його мови, культури. Беззаперечним позитивним моментом у цьому відношенні була їхня спільна праця в культурно-освітній сфері. Їх участь у роботі товариства "Просвіта" зайвий раз це підтверджує.

Таким чином, треба зазначити, що проукраїнські політичні партії зробили добрий внесок у розвиток політичної історії Закарпаття, в цілому і внаприкінці 30-х рр. ХХ ст. зокрема.

1. Державний архів Закарпатської області (ДАЗО), Фонд 3 "Президія уряду Карпатської України в Хусті. 1938 – 1939", Опис 2, Спр.32, Арк.8. "Распоряжение об организации политической партии "Українське національне об'єднання" и немецкой партии (20 января 1939, 2 февраля 1939)".
2. ДАЗО, Фонд 3 "Президія уряду Карпатської України в Хусті. 1938 – 1939", Опис 3, Спр.4, Арк.147. "Розпорядження і повідомлення Міністерства внутрішніх справ Чехословаччини про політичні партії, про зміни в фінансовому господарстві і інші (20 жовтня 1938, 26 грудня 1938)".
3. ДАЗО, Фонд 3 "Президія уряду Карпатської України в Хусті. 1938 – 1939", Опис 3, Спр.47, Арк.27. "Повідомлення Ради міністрів Чехословаччини про організацію уряду і назначення міністра уряду Карпатської України (18 жовтня 1938, 11 січня 1939)".
4. ДАЗО, Фонд 3 "Президія уряду Карпатської України в Хусті. 1938 – 1939", Опис 3, Спр.129, Арк.2. "Розпорядження Президії уряду Карпатської України про доповнення розпорядження про політичні партії (27 лютого 1939)".
5. ДАЗО, Фонд 3 "Президія уряду Карпатської України в Хусті. 1938 – 1939", Опис 3, Спр.163, Арк.57. "Переписка з генеральним секретаріатом Українського національного об'єднання в Хусті про скарги населення на громадян, які ведуть чеську і проугорську пропаганду; декрет Волошина про назначення проводу УНО (17 січня 1939, 11 березня 1939)".
6. ДАЗО, Фонд 3 "Президія уряду Карпатської України в Хусті. 1938 – 1939", Опис 4с, Спр.12, Арк.5. "Передвиборчі листівки Української буржуазно-націоналістичної партії "Українське національне об'єднання" (лютий 1939)".
7. ДАЗО, Фонд 3 "Президія уряду Карпатської України в Хусті. 1938 – 1939", Опис 4с, Спр.13, Арк.64. "Протоколи голосування, підсумки наслідків голосування і посвідчення на право голосування в виборах до сейму Карпатської України в Хусті (лютий 1939)".
8. ДАЗО, Фонд 3 "Президія уряду Карпатської України в Хусті. 1938 – 1939", Опис 4с, Спр.14, Арк.4. "Виборчі бюлетені кандидатів в члени першого сейму Карпатської України від партії Українського національного об'єднання (лютий 1939)".

9. ДАЗО, Фонд 3 "Президія уряду Карпатської України в Хусті. 1938 – 1939", Опис 4с, Спр.15, Арк.88. "Заяви громадян с.Богдан про вступ в Українську буржуазно-націоналістичну партію "Українське національне об'єднання" (26 лютого 1939, 1 березня 1939)".
10. Нова свобода.
11. Білак С.М. Народ за ними не пішов. – Ужгород: Карпати, 1981. – 216с.
12. Болдижар М., Лемак В. Політичні партії та об'єднання автономної Підкарпатської Русі // Нариси історії Закарпаття. – Ужгород: Вид-во "Закарпаття", 1995. – Т.ІІ. (1918 – 1945). – С.302 – 310.
13. Ванат І. Нариси новітньої історії українців Східної Словаччини. – Видання друге. – Братислава – Пряшів, 1990. – Т.І. (1918 – 1938). – 352 с.
14. Вегеш М. Карпатська Україна 1938 – 1939 років у загальноєвропейському історичному контексті. – Ужгород, 1997. – Т.І. – 236 с.
15. Вони боронили Карпатську Україну: Нариси історії національно-визвольної боротьби закарпатських українців / Під заг. ред. М.М.Вегеша. – Ужгород: Карпати, 2002. – 709 с.
16. Гренджа-Донський В. Щастя і горе Карпатської України: Щоденник // Твори. – Вашингтон: Видання Карпатського Союзу, 1987. – Т. VIII. – С.129 – 178.
17. Лемак В. Карпатська Україна через призму демократії // Новини Закарпаття. – 1992. – 14 березня.
18. Росоха С. Сойм Карпатської України. – Вінніпег: Культура і освіта, 1949. – 98 с.
19. Співак Б.І. Нариси історії революційної боротьби трудящих Закарпаття в 1930 – 1945 роках. – Львів, 1963. – 381 с.
20. Стерчо П. Карпато-Українська держава. – Торонто, 1965. – 288 с.
21. Шандор В. Спомини: Карпатська Україна 1938 – 1939. – Ужгород: МПП "Гражда", 1995. – Т.І. – 390 с.

SUMMARY

M. Tokar. The forming of the partial monopoly of the Ukrainian national union.

Article looks through the main stages of the forming of the partial monopoly of the UNO in 1939. Attention is payed to the numerous actions which made the UNO members in the time of the Carpathian Ukraine. Author is proving that the ukrainian political parties made a great contribution into the development of the political regional history.